

sa ečanskog druma

(Razgovor s dr Radu Florom)

Dr Radu Flora je rođen u Banatskom Novom Selu 1922. Gimnaziju je pohađao u Pančevu i Vršcu, a filološke studije (rumunski i romanski jezici) u Bukureštu i Beogradu, gde je i diplomirao (1948). Doktorirao je u Zagrebu (1959) s tezom o rumunskim banatskim govorima i lingvističkoj geografiji.

Bio je profesor srednjih i viših škola u Vršcu, Novom Sadu i Zrenjaninu (1948-1962). Od 1963. je najpre vanredni, a zatim redovni profesor Filološkog fakulteta u Beogradu. Sada je i prof. Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

Živi u Zrenjaninu. Piše poeziju, prozu, književnu kritiku, esejistiku, književnu istoriju, a ogleda se i u prevodilaštu. Objavio je više knjiga poezije, priповedne i romanske proze. Bavi se lingvistikom, a naročito dijalektologijom. Bibliografija njegovih stručnih radova premašuje 1.200 jedinica, na raznim jezicima.

Dobitnik je više književnih i društvenih priznanja.

● U književnosti ste se javili pre četiri decenije, U nauči nešto kasnije. Što danas mislite o pređenom putu, o svom književnom i naučnom radu – o svojim knjigama?

– Govorite o sebi vazda je bilo – i ostaće – pomalo nesimpatično. Govoriti o drugima (savremenici) nije nimalo primaljivo, sem ako se neko bez rezerve hvali. Sve to važi za književnu reč, a i umetnost uopšte; valjda i zbog njenog, nezaobilaznog, subjektivnog karaktera (mada bi, recimo, kritička reč – bar u intenciji – trebala biti, ipak, nepristrasna; a u tolikim polarizacijama, sukobima, polemikama, kod nas, mislim da smo još daleko od toga). Ostavimo, zasad, ipak, druge na stranu (mada smo mi, u priličnoj meri, i ono što drugi misle o nama, uprkos činjenici da se tu mišljenja – to je svakom istoričaru književnosti poznato – menjaju skoro iz generacije u generaciju; tu, očigledno, ne mislim na klasike bilo koje književnosti, koji ostaju, po nekoj inerciji, »školska lektira«, »za sva vremena«, čitamo ih u određenim uzrastima, a posle nam se, aktualizirani, čine ne samo demodiranim nego i pomalo smešnim: ali za njihovo vreme, za kontinuitet pisane reči, oni ostaju ili utemeljivači nečega, ili karike bez kojih bi lanac bio prekinut). Pitali ste, ipak, o meni (a pokušaću, koliko mogu, da ne govorim o sebi, da to, ipak, prepustimo drugima, sa svim oštrim jezicima koje neki ljudi imaju u takvim situacijama: srećom, još imam ponekog prijatelja da nam kaže, poneku reč utehe – ne pohvale, jer to asocira već nešto drugo), o mojim knjigama, a naročito o dvojnosti književni-naučni rad. Verujte, najbolje su knjige one koje još nismo napisali; dobre su knjige, čini nam se, one koje su nam izašle skoro iz štampe (recimo, ja smatram da je roman u tri dela – ne trilogija – o Mihaju Kempeanu. »Zamka«, »Vrtlog«, »Zid«, u svom realističkom žanru, pisan lako, ležerno, kao bujica, »roman-reaka«, bar interesantno delo, kao pokušaj oživljavanja jedne minule epohe; bilo je, pored lepih prizaka, i nekih malicioznih aluzija, a ove su, u svojoj neargumentovanosti i improvizovanoj zajedljivosti, poput neprijatnog uboda pčele ili opake koprive, trna); starijih knjiga (naših, ranijega datuma) pomalo je i ne sećamo hvata nas kao neka amnezija (najgore je kada ih se više ne sećaju ni čitaoci). Neko je rekao da svoje već odštampane knjige ne uzima više u ruke; njihov se stvaralac, pišući ih, umetnički »ispraznio«, pa više s tim nema veze, to postaje stvar drugih (neki, opet, o čitaocima, sadašnjim i budućim, kao da ni ne vode računa, što smatram pomalo neodgovornim, potcenjivačkim). Ima, pak, i pisaca – i to i poznatih – koji svoja dela, u

kasnijim izdanjima, prerađuju, doraduju. Ne znam, mislim da bih se našao negde na sredini, a smatram da se svaki pisac, u svim svojim knjigama, potonjim, u poeziji ili prozi, pomalo reproducira, reprofiliira u drugom vidu, dopunjuje sliku o sebi samom. Razume se da se sve ovo odnosi na književnu delatnost, bilo čiju. Naučna oblast, to je nešto sasvim drugo; u svakom slučaju, sa manje elemenata relativnosti, da ne kažem subjektivizma. Tu je najgore, i najnezahvalnije, dati neke sinteze, a nedopustivo je dati neke faktografske kompilacije (a nekad je, na žalost, i to nužno). Međutim, otkriti nešto, osvetliti novim pristupom, osvojiti još neraskršeno područje – to su činjenice, pozitivističke, a ako ste vi njihov začetnik, to je ubeđenje koje čoveku daje određenu čvrstinu, osećanje nekog inventara. A kada još, k tome, imate i satisfakciju da su i drugi pošli vašim stopama, preuzeli to (pa čak ako to biva i bukvalno – a ima, na žalost, i takvih autora, koji vas potkradaju, a da pošteno ne kažu od koga su to uzeli), to je dvostruka satisfakcija. Da li jedno (književnost, recimo) isključuje drugo (naučni rad)? Za mene, nipošto; uprkos poznate kralice *ars longa, vita brevis*. Što neki »specijalizovani«, uskogrudni naučnici to ne mogu sebi da zamisle, to je njihova lična stvar (književnici, valja reći, istini za volju, mogu biti zavidljivi, zajedljivi i što sve ne, ali isključivi ipak nisu). Imamo, u svetskim razmerama, vanrednih poligrafa. Volter je bio i filozof i pisac (da ne govorimo o francuskim enciklopedistima XVIII veka, o nešto ranijim, univerzalno razvijenim renesansnim ličnostima, Leonardu, Mikelandelu i drugima.) Šta je Vuk Karadžić strukovno? Sve i sva (čovek bez nekih doktorata, osim počasnih, ali kome bi se moglo pridenuiti bar desetak stručnih, i strukovnih, epiteta). Nikolaja Jorga je istoričar, prvenstveno svog naroda (10 tomova *Istorije Rumuna*), te turskog carstva, vizantolog, arhivski elektronski mozak, ali i esejista, istoričar književnosti (bar pet istorija rumunske književnosti, na rumunskom i stranim jezicima, pesnik i autor preko 40 (da: četrdeset) pozorišnih komaca: pomno je izučavao i srpsko-rumunske veze... Govoreći o drugima (bez ikakve pomisli na neku komparaciju moje beznačajne ličnosti sa likovima ovih velikana), izbegao sam, koliko sam mogao, da govorim o sebi (ne znam da li ću to uspeti i dalje).

● Pedeseti godina, zajedno sa Jonom Balanom, pišete poemu »Albu« (1952). Setite se tog zajedničkog dela.

– Poema *Albu*, pisana sa pokojnim Jonom Balanom (1925-1976), to je nešto posebno (*habent sua*

fata libelli). Godine 1951. bila je proslava 10-godišnjice narodnog ustanka i revolucije. Sada mogu sasvim izvesno reći da poema nije bila svečarska, ni od koga naručena, niti je u tom tonu pisana. Mi smo se, kao autori, dobrovoljno tu uključili (štampana je naredne godine; kasnije je bila prevedena na srpskohrvatski. 60-tih godina – ali je dospela u ruke nekog, inače značajnog kritičara, koga i sada cenim, ali koji je, smatram, bar olako ocenio poemu i dao pomalo, mislim, i apriorno, negativan sud i tako je ova ostala zatvorena u uski krug čitalaca rumunskog štiva kod nas; a štampana je tek u nekoliko stotina primeraka). Poema nije, inače, »čopičevski« otkrivena i deklarativna (mada ima i toga, mestimice), već je alegorična, metaforična, sa nužnim figurativnim transpozicijama (ja ne dajem sudove o njoj, niti sam pozvan da to činim, kao jedan od autora; ja govorim više o intenciji dvojice autora-pesnika, punih elana, u to vreme). Samo da podsetim da je poema, u svoje vreme (1952), bila »kritikovana«, u jednom, valjda sugerisanom članku, i kod nas (u »Lumini«), zbog nekonkretnosti, potenciranosti poetičnosti, rasplinutosti itd. S jedne strane, a s druge strane... (a ona se nalazila negde na sredini). *Albu* (puno ime deliblatskog radnika-revolucionara, člana Okružnog komiteta KPJ, koji je poginuo u sukobu sa nemačkom policijom, u Pančevu, avgusta 1941: Petru Albu-Makra) je epsko-lirska poema. Govoriti o saradnji sa Jonom Balanom, sada, na ovoj vremenskoj distanci, prilično je teško. Deset poglavlja poeme pisali smo »unakrst«, na preskok, pa smo posle razmenjivali te delove rukopisa, običato se dopunjavali, korigujući se međusobno. Jedino što bih sa izvesnom sigurnošću mogao reći jeste da je bilo prilično teško obuzdati i svesti na pravu meru lirsku raspevanost mog partnera, a i njegovu retoriku (o poetskim, lirskim elementima u prozi ovog, inače vrlo pripovedača, pisao sam, sada skoro, posmrtno). I još nešto što se može, sada, izneti kao fakat: autori su se precizno i izdašno dokumentovali, na licu mesta, od ljudi koji su Albu poznavali, od njegove majke, da bi mogli izvajati literarni lik. Izostavljajući deklaracije, skraćeno (što je dato, u dve edicije KOV-a u Vršcu, i sasvim dobro, smatram), poema bi mogla slobodno ići (što je i urađeno za jednu ediciju koja se sada priprema). I sad nastaje epilog *fatuma Albu*: 1981. na proslavu 40-godišnjice (dakle, još tri prohujale decenije) ustanka i revolucije, ponudio sam »Dnevniku« (izdavačkom sektoru) štampanje ove poeme (istini za volju, integralno). To je zacrtano u izdavački plan za tu godinu i tako, od ruke do ruke, od uha do uha, poema nije štampana ponovo, u srpskohrvatskom izdanju; prebačena je za narednu, pa za još jednu godinu (već 1983) i – aktuelnost je prošla. Nikakav negativan referat ili recenziju ja nisam video...

● Poeziji ste ostali i kasnije verni. »Nolit« Vam je 1975. objavio zbirku pesama »Tišina svitanja« a već sledeće štampate zbirku na rumunskom »Tišina zore« (»Linistea zorilor«). Pišete li i danas pesme?

– Znače – to nisam ja, ali – princip je taj – pesnik se rađa. Rumunski romantičarski pesnik Vasile Aleksandri je, sa zanosom sredine XIX veka, rekao »da se Rumun rađa kao pesnik«. Ja bih rekao da, manje-više, svaki čovek ima (pa i oni najpraktičniji) poneku pesničku žicu; trebaju mu samo određena duhovna klima i društvena pogodnost (posebno, razume se, zanatski deo savlađivanja umetnosti, i umešnosti, pesničkog kazivanja), pa da progovori jezikom poezije (Vasko Popa je, u svojoj pristupnoj besedi u VANU, pre neku godinu, konstatovao nešto slično). Time, svakako, ne ciljamo na devaloriranje pesničke reči, niti na slogan da nailazi vreme »kada će svako pisati poeziju« (a pesme pišu danas i, za sada, američki roboti; takve čudne specimene »automatske« poezije čitali smo, pre petnaestak godina, u beogradskim »Književnim novinama«; ali svakako da je njihov kreator, ipak, čovek, koji je u elektronskim mozak ubacio masu pogodnih, i mogućih, informacija i kombinacija). Da se vratimo na postavljeno pitanje. Vaše su informacije, svakako, nepotpune. Godine 1981. izašla mi je pesnička zbirka *Pirvete*, a ovog leta još jedna zbirka *Nebeski ugao*. Dakle, u svemu sedam zbirki poezije, od 1947. do 1984. Reč o ovim zbirkama sigurno da ne dajem ja, kao njihov stvaralac.

● Napisali ste i dva romana, »Krst« (»Crucea«, 1952) i »Zamka« (»Capcana«, 1978). O čemu govore Vaše proze?

– Žalim, ali i tu je informisanost omanula. Dokaz jedan, više, koliko se, još uvek, nedovoljno pozna-

